

પાઠ : ૧ ચતુર બીરબલ

❖ નીચેના પ્રશ્નોનાં ઉત્તર મુદ્દાસર લખો.

૧) અકબર બાદશાહ બીરબલ પર કેમ ગુસ્સે થયાં ?

જવાબ : અકબર બાદશાહ બીરબલ પર ગુસ્સે થયાં કારણ કે જ્યારે અકબર બીરબલને આગ્રહ કરી ભોજન કરાવતાં હતાં ત્યારે બીરબલે માફી માંગી પેટમાં જગ્યા ન હોવાથી ખાવાની ના પાડી, પણ જ્યારે કેરી જોઈ બીરબલ કેરી ખાવા લાગ્યો તે જોઈ અકબર બાદશાહને ગુસ્સો આવ્યો.

૨) રાજાએ કરેલા ગુસ્સામાં જવાબમાં બીરબલે અકબરને શું કહ્યું ?

જવાબ : રાજાએ કરેલા ગુસ્સામાં જવાબમાં બીરબલે અકબરને કહ્યું, “જ્યારે માર્ગ પર ખૂબ ભીડ હોય છે ત્યારે ચાલવા માટે એક પગ મૂકવા જેટલી પણ જગ્યા નથી હોતી, ત્યારે જો તમારી સવારી નીકળે તો એવી સ્થિતિમાં પણ બધાંએ પોતાની જાતે જગ્યા બનાવીને આપશ્રીને રસ્તો આપવો પડે છે. એવી જ રીતે કેરી પણ બધાં ફળોનો રાજા છે એ પણ તમારી જેમ બધાં ફળો પર રાજ કરે છે, તેથી તેને જોઈને પેટમાં જગ્યા ન હોય તો પણ થઈ જાય છે.

૩) બીરબલનો પ્રત્યુત્તર સાંભળી રાજા અકબરે શું કર્યું ?

જવાબ : બીરબલનો પ્રત્યુત્તર સાંભળી રાજા અકબર ખૂબ પ્રસન્ન થઈ ગયા. તેમણે મીઠી કેરીની એક ટોપલી મંગાવી અને એક કિંમતી ભેટની સાથે તે ટોપલી બીરબલને આપી.

❖ નીચેના પ્રશ્નોનાં એક-બે વાક્યોમાં જવાબ આપો.

૧) બીરબલે અકબરની માફી માંગતાં શું કહ્યું ?

બીરબલે અકબરની માફી માંગતાં કહ્યું, “કેરી પણ આપણી જેમ ફળોનો રાજા છે, તેથી તેને જોઈને પેટમાં જગ્યા ન હોય તો પણ થઈ જ જાય છે.”

૨) અકબર બાદશાહે કેરી ખાતાં બીરબલને જોઈ ક્રોધથી શું વિચાર્યું ?

જવાબ : અકબર બાદશાહે કેરી ખાતાં બીરબલને જોઈ ક્રોધથી વિચાર્યું કે “ જ્યારે હું પ્રેમથી કેરી ખવડાવતો હતો ત્યારે આના પેટમાં જગ્યા નહોતી અને હવે કેવી હોંશથી કેરી ખાય છે.”

૩) બીરબલે શેને ફળોનો રાજા ગણાવ્યો ?

જવાબ : બીરબલે કેરીને ફળોનો રાજા ગણાવ્યો.

❖ નીચેની ખાલી જગ્યાઓ યોગ્ય શબ્દ દ્વારા પૂરો.

૧) બીરબલ ખાઈ-ખાઈને હેરાન થઈ ગયો.

૨) બીરબલને તેમના ક્રોધ ની ખબર પડી ગઈ.

૩) કેરી પણ તમારી જેમ બધાં ફળો પર રાજ કરે છે.

૪) તેમણે મીઠી કેરીની એક ટોપલી મંગાવી.

❖ નીચેના રૂઢિપ્રયોગોના અર્થ આપી વાક્યમાં પ્રયોગ કરો.

૧) આગ્રહ કરવો - વિનંતી કરવી

ઉદાહરણ : મમ્મીએ મમતાને ખૂબ આગ્રહ કરી ગાજરનો હલવો ખવડાવ્યો.

૨) માફી માંગવી - ક્ષમા માંગવી.

ઉદાહરણ : વિદ્યાર્થીએ ભૂલ બદલ શિક્ષકની માફી માંગી.

૩) ક્રોધ આવવો - ગુસ્સો આવવો

ઉદાહરણ : રાજાને પોતાનું ધાર્યું કામ ન થતાં ખૂબ ક્રોધ ચડ્યો.

૪) રસ્તો આપવો - માન આપવું , જગ્યા કરી આપવી

ઉદાહરણ : જ્યારે ટ્રાફિકમાં એમ્બ્યુલન્સ ફસાઈ હોય તો પહેલાં તેને રસ્તો આપવો જોઈએ.

❖ નીચે આપેલા શબ્દોની સાચી જોડણી લખો.

૧) પ્રતિયુતર - પ્રત્યુતર

૨) ઉપહાર - ઉપહાર

૩) પરસન - પ્રસન્ન

૪) સ્થીતી - સ્થિતિ

૫) આગરહ - આગ્રહ

૬) મિઠી - મીઠી



DELHI PUBLIC SCHOOL
GANDHINAGAR

૨) કાવ્ય : જય જય ગરવી ગુજરાત

❖ નીચે આપેલા પ્રશ્નોના ઉત્તર માટે આપેલ વિકલ્પોમાંથી સાચો ઉત્તર શોધીને લખો.

- ૧) કોની પુણ્ય ભૂમિ ઉપર સુવર્ણ પ્રભાત ઊગ્યું છે ?
(ક) ભારતની (ખ) બાની (ગ) બાપુની (ઘ) સોનાની
- ૨) કાવ્યમાં કોની જયજયકાર બોલાવવામાં આવી છે ?
(ક) સોમનાથની (ખ) મહારાષ્ટ્રની (ગ) પ્રભાતની (ઘ) સુવર્ણની
- ૩) 'સોનુ' માટે કાવ્યમાં કયો શબ્દ પ્રયોજાયો છે ?
(ક) યશગાથા (ખ) નાથ (ગ) સ્વર્ણ (ઘ) ગાથા
- ૪) કવિઓ કોની યશગાથા સ્વર્ણ અક્ષરે લખશે ?
(ક) પુણ્યભૂમિની (ખ) રાજાઓની (ગ) વિશ્વની (ઘ) ગુજરાતની
- ૫) 'વૈષ્ણવજન' કાવ્યના રચનાકાર કોણ છે ?
(ક) નર્મદ (ખ) સુદામા (ગ) નરસિંહ મહેતા (ઘ) પ્રહલાદ પારેખ

❖ આપેલા પ્રશ્નોના ટૂંકમાં ઉત્તર લખો.

૧) કોનાં મૈત્રીભાવ ને ભૂલાય તેમ નથી ?

જવાબ : ભક્ત સુદામા અને શ્રીકૃષ્ણનો મૈત્રીભાવ ભૂલાય તેમ નથી.

૨) સરદાર પટેલ ધન્યવાદને પાત્ર કેમ છે ?

જવાબ : તેમણે રાજાઓના રાજ (રજવાડા) મૂકાવીને ભારત સંઘમાં જોડી દીધાં, તેથી સરદાર પટેલ ધન્યવાદને પાત્ર છે.

૩) કાવ્યમાં ગુજરાતના કયા કયા સ્થળોનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે ?

જવાબ : કાવ્યમાં ગુજરાતના સોમનાથ, દ્વારકા, ગિરનાર જેવા સ્થળોનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે.

૪) કાવ્યમાં આવતા કવિઓના નામની યાદી કરો.

જવાબ : કાવ્યમાં આવતા કવિઓના નામ : પ્રેમાનંદ, દલપત, નાનાલાલ, દયારામ, નર્મદ, મેઘાણી.

❖ નીચે આપેલા પ્રશ્નોના વિગતવાર જવાબ લખો.

૧) કાવ્યમાં કોની જયજયકાર બોલાવવામાં આવી છે ?

જવાબ : કાવ્યમાં ગુજરાતની, સોમનાથની, દ્વારકેશની , વિશ્વનાથની , દત્ત દિગંબર ગિરનારીની, કાળકા માતાની, દયાનંદ, પ્રેમાનંદ જેવા કવિ-સ્વામીઓની, બહુચર માતાની, અંબિકા માતાની જયજયકાર બોલાવવામાં આવી છે,

૨) સંસાર કોના ગુણ ગાય છે ? કેમ ?

જવાબ : સંસાર હંમેશા અમર ભક્તોની, અમર વીરોની ભૂમિના ગુણગાન ગાય છે. કેમ કે તેમણે માતૃભૂમિનું રક્ષણ કરીને, સમાજને કંઈક આપીને પોતાનું જીવન માતૃભૂમિ માટે સમર્પિત કર્યું છે.

❖ નીચે આપેલા વિધાનોમાંથી ખરાં અને ખોટાં જણાવો.

૧) ગાંધીબાપુએ રાજાઓનાં રાજ મૂકાવ્યાં. [X]

૨) દલપત, નાનાલાલ તથા દયારામના મધુર કાવ્યો ભૂલાશે નહીં. [✓]

૩) કવિઓ ગુજરાતની યશગાથા રજતઅક્ષરે લખશે. [X]

- ૪) કાવ્યમાં દ્વારકેશની જય બોલાવવામાં આવી છે. [✓]
- ૫) નરસિંહ મહેતાએ અનેક શૌર્યકથાઓ લખી છે. [X]

❖ નીચે આપેલા શબ્દોના વિકલ્પોમાંથી ખોટો શબ્દ શોધીને લખો.

૧. રાજ્ય : ગુજરાત, પંજાબ, પટના, બિહાર, મધ્યપ્રદેશ : પટના
- ૨) ભક્ત : સુદામા , શબરી , મીરાં , કૃષ્ણ , તુલસી : કૃષ્ણ
- ૩) ધાતુ : સુવર્ણ , કપાસ , ચાંદી , તાંબુ , લોઢું : કપાસ
- ૪) રાજા : સિક્કરાજ, પૃથ્વીરાજ , ચંદ્રગુપ્ત, અકબર, નર્મદ : નર્મદ
- ૫) કવિ : પ્રેમાનંદ,ઝવેરચંદ મેઘાણી, દલપત,દ્વારકેશ,નાનાલાલ : દ્વારકેશ

❖ આપેલી કાવ્ય પંક્તિનો અર્થ વિસ્તાર કરો.

ભક્ત સુદામા અને કૃષ્ણના મૈત્રીભાવ ભુલાય નહીં,
વૈષ્ણવજન તો તેને રે ક્ષીએ, નરસૈયો વિસરાય નહીં.

અર્થ : ભક્ત સુદામા અને કૃષ્ણનો મૈત્રીભાવ ભૂલી શકાય એવો નથી. સુદામાના કહ્યાં વિના કૃષ્ણ તેમના મિત્રની બધી વાત -દુઃખ સમજી જાય છે. નરસિંહ મહેતાએ કાવ્યોમાં વૈષ્ણવોને મહિમા ગાયો છે. તે કદી ભૂલાશે નહિ. એમ કવિ આ પંક્તિ દ્વારા કહેવા તેમજ સમજાવવા માંગે છે.

❖ આપેલા શબ્દોની જોડણી સુધારો અને એ શબ્દોને શબ્દકોશના ક્રમ અનુસાર ગોઠવો.

મુકાવીયા , વલ્લભ , અંબીકા , શોરયકથા , મૈત્રીભાવ , કુશ્મ
જવાબ : ૧) અંબિકા ૨) કૃષ્ણ ૩) મૂકાવ્યા ૪) મૈત્રીભાવ ૫) વલ્લભ ૬) શૌર્યકથા

પાઠ : ૩ પ્રેરણા સ્ત્રોત

❖ નીચેના પ્રશ્નોના ઉત્તર મુદ્દાસર લખો.

૧) ટીમમાં રમવા માટે બાળકે કહ્યું ત્યારે તેના કોચે તેને શું કહ્યું ?

જવાબ : ટીમમાં રમવા માટે બાળકે કહ્યું ત્યારે તેના કોચે તેને કહ્યું, “બેટા હું તને કેવી રીતે લઈ શકું ? ટીમમાં તારા કરતાં ઘણાં સારા ચડિયાતાં અને હોશિયાર ખેલાડી છે અને વળી આ તો ફાઈનલ મેચ છે. આવું જોખમ હું ઉઠાવી ન શકું.”

૨) બાળકની વિનંતી સાંભળી કોચે તેને શું કહ્યું ?

જવાબ : બાળકની વિનંતી સાંભળી કોચે તેને કહ્યું, “ભલે દીકરા, ત્યારે થઈ જાય ! જા રમ, પણ યાદ રાખજે આજે શાળાની ઈજ્જતનો સવાલ છે, મને નીચો ના પાડીશ.

૩) છોકરો ફાઈનલ મેચમાં કેવું રમ્યો ?

જવાબ : છોકરા એ ફાઈનલ મેચમાં તો જાણે ચમત્કાર કર્યો હોય એમ રમ્યો. જેટલીવાર તેની પાસે દડો આવે, તે ગોલ કરતો જ જાય. એની ટીમે જ્વલંત વિજય મેળવ્યો અને તે “મેચનો હીરો” ઘોષિત થયો.

૪) છોકરાંએ પોતાના પિતા વિશે કોચને શું કહ્યું ?

છોકરાંએ પોતાના પિતા વિશે કોચને કહ્યું, “સાહેબ, મારા પિતા અંધ હતા અને ચાર દિવસ પૂર્વે જ તેઓ ગુજરી ગયા. આજે આ પહેલો દિવસ હતો. જ્યાં સ્વર્ગમાંથી તે મને જોઈ રહ્યા હતા ! આજે એમને બતાવી આપવું હતું કે હું પણ જીતી શકું છું !”

❖ નીચેની આપેલી ખાલી જગ્યાઓ યોગ્ય શબ્દ દ્વારા ભરો.

૧) એ જ્યારે રમતો ત્યારે એના પિતા એની રાહ જોતા મેદાનમાં ખૂણામાં બેસી રહેતાં.

૨) કોચે એને આ રીતે રમતાં તો કદી જોયો ન હતો.

૩) એની ટીમે જ્વલંત વિજય મેળવ્યો.

❖ કહેવતનો અર્થ સમજવો.

૧) મન હોય તો માળવે જવાય

અર્થ : આપણે કોઈપણ કામ સાચા મનથી કરીએ તો તેમાં હંમેશાં સફળતા મળે જ છે. સાચા મનથી, પૂરી મહેનત અને લગનથી કામ કરીએ તો ગમે તેવું મુશ્કેલ કામ સરળ બની જાય છે, તેથી જ કહ્યું છે મન હોય તો માળવે જવાય.

❖ નીચેના રૂઢિપ્રયોગોના અર્થ આપી વાક્યમાં પ્રયોગ કરો.

૧) રાહ જોવી - પ્રતીક્ષા કરવી

ઉદાહરણ : પ્રત્યેક ખેલાડી રમતમાં પોતાનો વારો આવે તેની રાહ જોવી પડે છે,

૨) ચમત્કાર સર્જવો - અણધાર્યું થવું

ઉદાહરણ : સામાન્ય લાગતા છોકરાએ અંતિમ મેચમાં ચમત્કાર સર્જ્યો.

૩) આજીજી કરવી : વિનંતી કરવી , કરગરવું

ઉદાહરણ : રોહને ફિલ્મ જોવા જવા માટે તેના પિતાને ખૂબ આજીજી કરી.

૪) પાછું વળીને જોવું - પાછળ ફરીને જોવું

ઉદાહરણ : સાચી લગનથી કરેલા કાર્યોમાં સફળતા મળ્યા પછી વ્યક્તિ પાછા વળીને જોવું પડતું નથી.

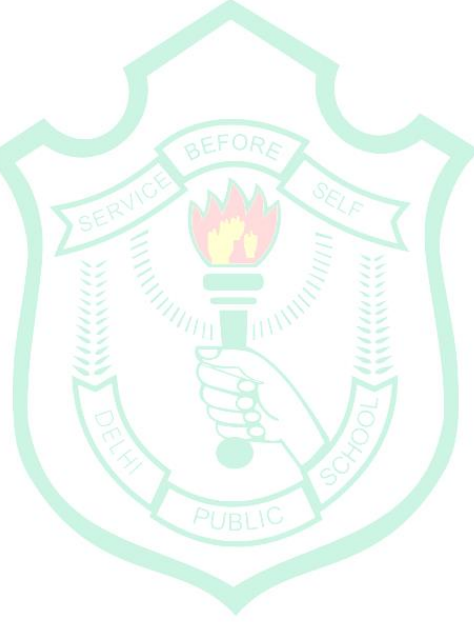
❖ નીચે આપેલા શબ્દોની સાચી જોડણી લખો.

૧) નીચમીત - નિયમિત

૨) આજિજિ - આજીજી

૩) ચમતકાર - ચમત્કાર

૪) પરકેટીસ - પ્રેક્ટિસ



DELHI PUBLIC SCHOOL
GANDHINAGAR

૪) કાવ્ય : માંગુ હું તે આપ પ્રભુજી

❖ નીચે આપેલા પ્રશ્નોના વિકલ્પોમાંથી સાચો ઉત્તર શોધીને લખો.

૧) કાવ્યમાં સૌને કેવી રીતે પ્રેમ કરવાનું કહેવામાં આવ્યું છે ?

(ક) મગરૂરીથી (ખ) અસમાન રીતે (ગ) સમાન રીતે (ઘ) ભેદભાવથી

૨) હંમેશા અન્યને ઉપયોગી થવા કવિ કેવું શરીર માંગે છે ?

(ક) તંદુરસ્ત (ખ) વજ્રસમાન (ગ) યુવાન (ઘ)ખડતલ

૩) કવિ પ્રભુ પાસે શું નથી માંગતા ?

(ક) ધન વૈભવ (ખ) વજ્રકાયા (ગ) મનોબળ (ઘ) સમાન પ્રેમ

૪) 'મગરૂર' શબ્દનો સમાનાર્થી શબ્દ શું થાય ?

(ક) સરળ (ખ) ક્રોધી (ગ) ગુણવાન (ઘ) અભિમાની

૫) કરતાં જગમાં જો કદી થાકી જવાય.

યોગ્ય વિકલ્પ પસંદ કરો.

(ક) રાહત કાર્યો (ખ) સામાજિક કાર્યો (ગ) સેવાકાર્યો (ઘ) પ્રભુસેવા

❖ આપેલા પ્રશ્નોનાં ટૂંકમાં ઉત્તર લખો.

૧) ધન વૈભવ મળવાથી શું થાય ?

જવાબ : ધન વૈભવ મળવાથી માણસનું મન મગરૂર એટલે કે અભિમાની થઈ

જાય છે.

૨) ગરીબ હોવા છતાં કવિ શું કરી શકે એમ છે ?

જવાબ : ગરીબ હોવા છતાં કવિ ગરીબોની હાય, મુશ્કેલી દૂર કરી શકે એમ છે.

૩) કવિ વજ્રસમાન કાયા કેમ માંગે છે ?

જવાબ : હંમેશા લોકોને ઉપયોગી - મદદ કરવા કવિ વજ્ર સમાન કાયા માંગે છે.

૪) કવિ જીવન ક્યારે સફળ થયું ગણશે ?

જવાબ : જ્યારે શરીર થાકી જાય, પણ મન ન થાકે ત્યારે જીવન સફળ થયું ગણશે.

❖ કાવ્યને આધારે નીચે આપેલી ખાલી જગ્યા પૂરો.

૧) વીર બનીને હણું ગરીબની હાય.

૨) ઉચ્ચ-નીચ ના ભેદ ન જાણું, સૌને ચાહું સમાન.

૩) હરકદમ ઉપયોગી થાવા દે કાયા વજ્ર સમાન.

૪) કાયા થાકે, મન નવ થાકે, જીવ્યું સફળ મુજ થાય.

❖ નીચે આપેલી કાવ્ય પંક્તિનો અર્થ વિસ્તાર કરો.

ના માંગુ ધન-વૈભવ એવા મન મગરૂર કુલાય,

ભલે ગરીબી વીર બનીને હણું ગરીબની હાય,

....એવું મનોબળ આપ-પ્રભુજી..

અર્થ : ધન-વૈભવથી મન અભિમાન થાય તેવું વરદાન ન માગું, ભલે ગરીબી રહી, તો પણ શૂરવીર બનીને ગરીબ લોકોને દુઃખ દર્દ દૂર કરું, એવું મનોબળ મને પ્રભુજી આપ આપો.

❖ નીચે આપેલા શબ્દોની જોડણી સુધારો.

૧) મનમગરુર - મનમગરુર

૨) ઊપયોગિ - ઊપયોગી

૩) ગરિબિ - ગરીબી

૪) સેવાકારયો - સેવાકાર્યો

૫) ઉંચનિચ - ઉચ્ચ-નીચ



DELHI PUBLIC SCHOOL
GANDHINAGAR

પાઠ : ૫ અનોખો આનંદી મેળો

❖ આપેલા પ્રશ્નોનાં ઉત્તર ટૂંકમાં લખો.

૧) તરણેતરનો મેળો ક્યાં અને ક્યારે ભરાય છે ?

જવાબ : તરણેતરનો મેળો ગુજરાત રાજ્યના સુરેન્દ્રનગર જિલ્લાનાં થાનગઢ પાસે આવેલ ત્રિનેત્રેશ્વર ગામમાં દર વર્ષે ભાદ્રપદનાં શુક્લ પક્ષમાં સુદ ચતુર્થી, પંચમી અને છઠના રોજ આ મેળો ભરાય છે.

૨) તરણેતરના મેળામાં કઈ-કઈ જાતિના લોકો આવે છે ?

જવાબ : તરણેતરના મેળામાં આજુ-બાજુનાં ગામમાંથી ભરવાડ, રબારી, કોળી, કણબી, આહિર અને ચારણ જાતિનાં લોકો આ મેળામાં આવે છે.

૩) ભરવાડ અને રબારી જાતિના લોકો આ મેળામાં કેમ આવે છે ?

જવાબ : ભરવાડ અને રબારી જાતિના લોકો માટે આ મેળો સ્વયંવરનું અગત્યનું સ્થળ છે. વર્ષોથી ચાલી આવતી પ્રણાલી પ્રમાણે આ જાતિના યુવાન અને યુવતીઓ તેમના પરંપરાગત પોશાકમાં આવી પોતાના માટે યોગ્ય જીવનસાથીની પસંદગી કરે છે.

૪) તરણેતરના મેળા વિશે કઈ દંતકથા પ્રચલિત છે ?

જવાબ : પ્રાચીનકાળમાં આ જગ્યાએ અર્જુને તીરંદાજી સ્પર્ધામાં દ્રૌપદીને જીતી હતી એવી દંતકથા પ્રચલિત છે.

૫) 'પાપાંશુ' નામનાં પવિત્ર કુંડ વિશે શું માનવામાં આવે છે ?

જવાબ : 'પાપાંશુ' નામનાં પવિત્ર કુંડના પાણીમાં ડૂબકી લગાવવાથી

પાપોનો નાશ થાય છે અને એમ પણ માનવામાં આવે છે કે આ કુંડનું પાણી ગંગા નદીનાં પાણી જેટલું જ પવિત્ર છે.

❖ નીચેના પ્રશ્નોનાં ઉત્તર મુદ્દાસર લખો.

૧) ભરવાડ અને રબારી જાતિના લોકો તરણેતરનાં મેળામાં કેવી રીતે આવે ?

જવાબ : ભરવાડ અને રબારી જાતિના લોકો તરણેતરનાં મેળામાં તેમનાં પરંપરાગત પોશાકમાં આવે છે, કેમ કે અહીં તેમના સ્વયંવરનું અગત્યનું સ્થળ મનાય છે. આ તેમની વર્ષોથી ચાલી આવતી પ્રણાલી છે. યુવક-યુવતીઓ પોતાના જીવનસાથીની પસંદગી કરે છે.

૨) તરણેતરનાં મેળામાં શું શું જોવા મળે છે ?

તરણેતરનાં મેળામાં યુવક-યુવતીઓ તેમના પરંપરાગત પોશાકમાં આવે છે. તેમની પાસે ભરતકામ તથા આભલાથી ભરેલી છત્રી હોય છે. આ છત્રી આજે દુનિયામાં 'તરણેતરની છત્રી' તરીકે ઓળખાય છે. આ ઉપરાંત ખાણી-પીણીની દુકાનો, હાથે ભરેલી અને બનાવેલી ચીજવસ્તુઓ, પશુ પ્રદર્શન, રાસ-ગરબા, હુડો, લોકગીત, સંગીત જોવા મળે છે.

૩) તરણેતરનાં મેળામાં રહેવા માટે શી વ્યવસ્થા હોય છે ? ૩.

જવાબ : તરણેતરનાં મેળામાં રહેવા માટે મેળાની આજુબાજુમાં તંબુમાં રહેવાની વ્યવસ્થા હોય છે. હોટલમાં રહેવું હોય તો નજીકમાં આવેલા વાંકાનેર તથા રાજકોટ જેવા શહેરોમાં વ્યવસ્થા મળી રહે છે.

❖ નીચે આપેલી ખાલી જગ્યાનો યોગ્ય શબ્દ દ્વારા પૂરો.

- ૧) આ મેળો ત્રિનેત્રેશ્વર મહાદેવનાં તહેવારનાં નામે પણ ઓળખાય છે.
- ૨) તરણેતરનો મેળો ગુજરાત રાજ્યનો સૌથી મશહૂર મેળો છે.
- ૩) આ છત્રી તરણેતરનાં મેળાનું વિશિષ્ટ પ્રતિક બની ગઈ છે.
- ૪) અર્જુને તીરંદાજી સ્પર્ધામાં દ્રૌપદીને જીતી હતી.
- ૫) અહીં એક પવિત્ર કુંડ છે જે પાપાંશુ નામે ઓળખાય છે.
- ૬) ગુજરાતનાં જાણીતા રાસ-ગરબા અને હૂડો એ આ મેળાની વિશિષ્ટતા છે.
- ૭) મેળાની આજુબાજુમાં તંબુ માં રહેવાની વ્યવસ્થા કરવામાં આવે છે.

❖ નીચે આપેલા શબ્દોની સંધિ જોડો.

- ૧) ત્રિનેત્ર + ઈશ્વર = ત્રિનેત્રેશ્વર
- ૨) સ્વયમ્ + વર = સ્વયંવર
- ૩) પાપ + અંશુ = પાપાંશુ
- ૪) વિ + અવસ્થા = વ્યવસ્થા
- ૫) નિર્ + દોષ = નિર્દોષ

❖ નીચે આપેલા શબ્દસમૂહ માટે એક શબ્દ લખો.

- ૧) ત્રણ આંખોવાળા મહાદેવ : ત્રિનેત્રેશ્વર
- ૨) સંસ્કૃત ભાષાના શબ્દનું બોલચાલની ભાષામાં રૂપાંતર - અપભ્રંશ
- ૩) સદીઓથી ચાલ્યો આવતો રિવાજ : પ્રણાલી
- ૪) પશુ પાલન સાથે સંકળાયેલી એક જાતિ : ભરવાડ , રબારી
- ૫) મુખ પરંપરાથી ચાલી આવતી વાર્તા : દંતકથા
- ૬) ભારત દેશની સૌથી પવિત્ર ગણાતી નદી : ગંગા

૭) રહેવા માટે વાંસ કે લાકડા ખોડી, જાડું કપડું બાંધી બનાવેલ શંકુ આકારની ઝૂંપડા જેવા વ્યવસ્થા : તંબુ

૮) ગુજરાત રાજ્યનું પરંપરાગત લોકનૃત્ય – ગરબા

❖ નીચે આપેલા રૂઢિપ્રયોગોના અર્થ આપી વાક્યમાં પ્રયોગ કરો.

૧) મશહૂર હોવું – પ્રસિદ્ધ હોવું

વાક્ય : તરણેતરની છત્રી જગમશહૂર છે.

૨) મનોરંજન કરવું – પ્રસન્ન કરવું, ખુશ કરવું

વાક્ય : લોકો મનોરંજન કરવા માટે મેળામાં જાય છે.

૩) વ્યવસ્થા કરવી – સગવડ કરવી

વાક્ય : મેળામાં રહેવા માટે સરકારે તંબુની વ્યવસ્થા પૂરી પાડી છે.

૪) આનંદથી ઝૂમી ઊઠવું - ખુશીથી નાચી ઊઠવું

વાક્ય : લોકનૃત્ય અને લોકસંગીતથી યુવાનો અને યુવતીઓ આનંદથી ઝૂમી ઊઠે છે.

❖ નીચે આપેલા શબ્દોની જોડણી સુધારીને લખો.

૧) ત્રીનેતરેસ્વર : ત્રિનેત્રેશ્વર

૨) નીરદોસ : નિર્દોષ

૩) આકરશક : આકર્ષક

૪) આભુસણ : આભુષણ

૫) પરદર્શન : પ્રદર્શન

૬) વરતૂળ : વર્તુળ

૭) તિરનદાજિ : તીરંદાજી

૮) અરજૂન : અર્જુન

DELHI PUBLIC SCHOOL
GANDHINAGAR

૭ કાવ્ય : ધૂપસળી થાજો

❖ નીચે આપેલા પ્રશ્નોનાં વિકલ્પોમાંથી યોગ્ય જવાબ શોધીને લખો

૧) કવિ કોની પરવા કરવાની ના કહે છે ?

(ક) અન્યની (ખ) દેહની (ગ) સમાજની (ઘ) રાષ્ટ્રની

૨) કાવ્યમાં શેનાથી બીજાનાં દુઃખ દળવાનું કહેવામાં આવ્યું છે ?

(ક) ઘરઘંટીથી (ખ) ધૂપસળીથી (ગ) દેહઘંટીથી (ઘ) જ્યોતથી

૩) કવિ કયા માર્ગે વળવાનું કહે છે ?

(ક) વિજયપંથે (ખ) પડતીના (ગ) સેવાના (ઘ) ધર્મના

૪) 'પ્રતિજ્ઞા' માટે કાવ્યમાં કયો શબ્દ પ્રયોજાયો છે ?

(ક) કાયા (ખ) પ્રલોભન (ગ) ટેક (ઘ) ધૂપસળી

૫) જીવનના માર્ગમાં પાડવા માટે ઘણાં સામે આવશે.

(ક) દુશ્મનો (ખ) આફતો (ગ) વળાંકો (પ) પ્રલોભનો

DELHI PUBLIC SCHOOL

❖ આપેલા પ્રશ્નોના ટૂંકમાં જવાબ લખો.

૧) ધૂપસળી' બનીને કવિ શું કરવાનું કહે છે ?

જવાબ : 'ધૂપસળી' બનીને કવિ બીજાને સુગંધ દેવા તમે જાતે બળી જજો એમ કહે છે.

૨) કાવ્યમાં બીજાનાં દુઃખ કેવી રીતે દૂર કરવાનું કહેવામાં આવ્યું છે ?

જવાબ : કાવ્યમાં બીજાનાં દુઃખ દૂર કરવા આપણી દેહઘંટીથી દળીને દુઃખ દૂર કરવાનું કહેવામાં આવ્યું છે.

૩) કાવ્યમાં ટેક સાચવવા શું કરવાનું કહેવામાં આવ્યું છે ?

જવાબ : કાવ્યમાં ટેક સાચવવા બીજા લોકો ખોટું - બૂટું કહે તો ગળી જવાનું કહેવામાં આવ્યું છે.

૪) કવિ કેવી રાહ ત્યજવાનું કહે છે ? કેમ ?

કવિ પડતીની રાહ ત્યજવાનું કહે છે, કેમ કે આપણે વિજય પંથે આગળ વધવાનું છે માટે.

❖ આપેલા વિધાન માટે કારણો આપો.

૧) સુગંધી અન્યને દેવા, તમે જાતે બળી જાજો , કારણ કે બીજાને સુગંધી આપવા માટે તમે પોતાની જાતને ધૂપસળી જેમ બાળી નાખજો. માનવની કાયા મળી છે તો પરોપકારી બની અન્યનું જીવન સુગંધી - સારું બનાવો.

૨) કાવ્યમાં સ્વયંની જ્યોતને પ્રજ્જ્વલિત રાખવાનું કહેવાયું છે,

કારણ કે વિરોધીઓ તેને બુઝવવા માટે સામે આવશે અને પજવશે, પણ આપણે પોતાની પ્રતિજ્ઞા સાચવવા બીજા જે કંઈ પણ કહે તે ગળી જઈને પણ સ્વયંની જ્યોત પ્રજ્જ્વલિત રાખવાની છે.

❖ નીચે આપેલી કાવ્ય પંક્તિનો અર્થવિસ્તાર કરો.

‘તારી જ્યોત બુઝવવા - ઘણાં મેદાનમાં પડશે,

તમારો ટેક સાચવવા, બીજા કહે તે ગળી જજો .”

અર્થ : આ કાવ્ય પંક્તિમાં કવિ આપણને કહે છે કે તમારી જ્યોત બુઝવવા તમને હરાવવા ઘણાં લોકો તમારી સામે મેદાને પડશે પણ તમારે તમારી પ્રતિજ્ઞા

સાયવવા બીજા કંઈ પણ કહે તે ગળી જવા એટલે કે તે તરફ ધ્યાન ન આપવા કહે છે. તમારે તમારું ધ્યેય પાર પાડવાનું છે.

❖ નીચે આપેલા પ્રશ્નોના એક વાક્યમાં જવાબ લખો.

૧) બીજા ઘણાં શા માટે મેદાનમાં પડશે ?

જવાબ : બીજા ઘણાં તમારી જ્યોત બુઝવવા મેદાનમાં પડશે.

૨) પોતાની ટેક સાચવવા શું કરવા કહેવાયું છે ?

જવાબ : પોતાની ટેક સાચવવા બીજા કોઈ કહે તો તે ગળી જવાનું કહેવાયું છે.

૩) 'બીજા કહે તે ગળી જજો' સમજાવો.

જવાબ : કોઈ વ્યક્તિ બૂરું ભલું કહે કે બોલે તો તેના તરફ ધ્યાન ન આપતાં તેને કંઈ કહેશો નહિં.

૪) 'જ્યોત' શબ્દનો સમાનાર્થી શબ્દ લખો.

જવાબ : 'જ્યોતિ' શબ્દનો સમાનાર્થી શબ્દ છે. પ્રકાશ , ઉજાસ

❖ આ વિભાગને બ વિભાગમાંથી બંધબેસતો શબ્દ શોધીને લખો.

અ બ
DELHI PUBLIC SCHOOL

૧) દેહ = પરવા

૨) દેહધંટી = દુઃખ

૩) ત્યજીને = પડતી

૪) ધૂપસળી = માનવ

૫) પાડતા = પ્રલોભન

નીચે આપેલા શબ્દો ઉદાહરણ અનુસાર પરિવર્તિત કરી વાક્યપ્રયોગ કરો.

ઉદાહરણ: માનવ = માનવી

વાક્ય : દરેક માનવીએ પરસ્પર પ્રેમથી રહેવું જોઈએ.

૧) સુગંધ = સુગંધી

વાક્ય : દરેક માનવીએ જાતે ઘસાઈને બીજાના માટે સુગંધ ફેલાવવી જોઈએ.

૨) દુઃખ = દુઃખી

વાક્ય : આપણે દુઃખી લોકોના દુઃખ દૂર કરવા જોઈએ.

૩. વિજય = વિજયી

વાક્ય : પ્રલોભનો સામે ટકી ને આગળ વધે તે જ સાચો વિજયી.

૪) સાચવવા : સાચવણી

વાક્ય : દરેક મનુષ્ય સદ્ગુણોની સાચવણી કરવી જોઈએ.

❖ નીચે આપેલા શબ્દોની જોડણી સુધારો.

૧) ધુપસળી = ધૂપસળી

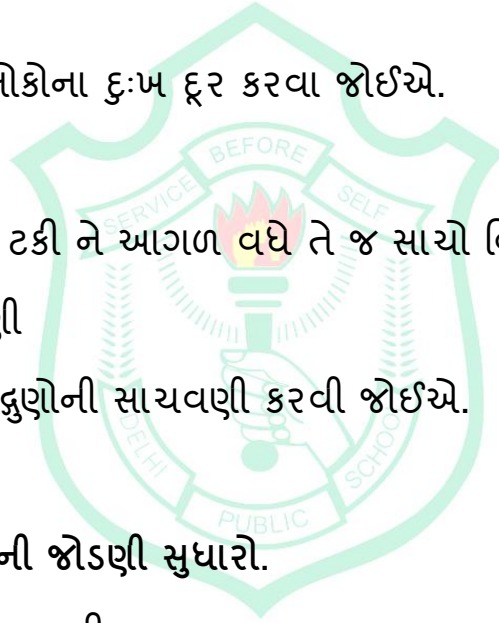
૨) દેહઘંટિ = દેહઘંટી

૩) બુજવવા = બુઝવવા

૪) વીજયપંથ = વિજયપંથ

૫) પળતિ = પડતી

૬) સુગંધિ = સુગંધી



DELHI PUBLIC SCHOOL
GANDHINAGAR

૮) સફળતાનો મંત્ર લગની

❖ નીચે આપેલા પ્રશ્નોનાં જવાબ લખો.

૧) આઇન્સ્ટાઇન પાસે કોણ જતું ?

જવાબ : આઇન્સ્ટાઇનની સફળતાથી પ્રભાવિત થઈને ઘણાં યુવાનો તેમને મળવા આવતા હતા. એમની પાસે જીવનમાં સફળતા મેળવવા માટે માર્ગદર્શન મેળવતા હતા.

૨) આઇન્સ્ટાઇન ક્યારે દુઃખી કે નિરાશ થઈ જતાં ?

જવાબ : આઇન્સ્ટાઇન જ્યારે નાના હતા ત્યારે ગણિતના વિષયમાં ખુબ ગભરાતા હતા. તેમાં હંમેશા નિષ્ફળ થતા. ત્યારે તેમના મિત્રો મજાક ઉડાવતા હતા ત્યારે આઇન્સ્ટાઇન દુઃખી કે નિરાશ થઈ જતા.

૩) આઇન્સ્ટાઇનને કયો વિચાર આવ્યો ?

જવાબ : આઇન્સ્ટાઇનને વિચાર આવ્યો કે 'હું બધી રીતે સારો છું મારામાં કશી કમી નથી ,તેમ છતાં મારે ગણિતથી શા માટે ડરવું કે ગભરાવું જોઈએ ? '

૪) આઇન્સ્ટાઇને કેવી રીતે સફળતા પ્રાપ્ત કરી ?

જવાબ : આઇન્સ્ટાઇને સતત એકધારી ધૂન રાખી ગણિતની સાધના કરવાનું શરૂ કરી દીધું , સતત એકધારા પરિશ્રમ અને ધૂનના પરિણામે ગણિત અને વિજ્ઞાન માં તેમણે નિપુણતા અને સફળતા પ્રાપ્ત કરી.

❖ નીચે આપેલી ખાલી જગ્યાઓ યોગ્ય શબ્દ વડે ભરો.

૧) આઇન્સ્ટાઇનની સફળતા થી પ્રભાવિત થઈ ઘણાં યુવાનો તેમને મળવા આવતાં.

૨) એમની પાસે જીવનમાં સફળતા મેળવવા માર્ગદર્શન મેળવતા.

૩) આજે લોકો મારાં બંને વિષયનાં સિદ્ધાંતો ને અનુસરે છે.

૪) સાચી લગન કે ધૂન હોય તો સફળતાનાં શિખરો આસાનીથી સર કરી શકાય છે.

❖ નીચેના રૂઢિપ્રયોગોનાં અર્થ આપી વાક્યમાં પ્રયોગ કરો.

૧) પ્રભાવિત થવું : પ્રભાવમાં આવવું

વાક્ય : આઇન્સ્ટાઇનની સફળતાથી પ્રભાવિત થઈ ઘણાં યુવાનો તેમને મળવા આવતાં.

૨) નિરાશ થઈ જવું : ઉદાસ કે ખિન્ન થઈ જવું.

વાક્ય : નિષ્ફળતા મળવાથી માણસ નિરાશ થઈ જાય છે.

૩) માર્ગદર્શન આપવું : સાચી સમજ આપવી

વાક્ય : શિક્ષક વિદ્યાર્થીઓને માર્ગદર્શન આપે છે.

૪) શિખરો સર કરવા : ખૂબ સફળતા મેળવવી

વાક્ય : સુનીતા વિલિયમ્સે સખત મહેનતથી અવકાશના વિષયમાં શિખરો સર કર્યાં.

૫) મજાક ઉડાવવી : રમૂજ કરવી , હેરાન કરવું

વાક્ય : તોફાની બાળક બીજા બાળકોની મજાક ઉડાવતો રહે છે.

૬) નિપુણતા પ્રાપ્ત કરવી : ખૂબ વિદ્વાન થવું

વાક્ય : એકધારી મહેનત અને લગનથી કોઈપણ વિષયમાં નિપુણતા પ્રાપ્ત કરી શકાય.

❖ નીચે આપેલા શબ્દોની સાચી જોડણી લખો.

૧) માર્ગદર્શન = માર્ગદર્શન ૪) પરિસમ = પરિશ્રમ

૨) નીરાસ = નિરાશ ૫) સીધાંત = સિક્કાંત

૩) નીપૂણતા = નિપુણતા ૬) ઉતસાહીત = ઉત્સાહિત

વિચાર વિસ્તાર

- ❖ ચિંતનાત્મક પંક્તિઓમાં રજૂ થયેલા વિચારને કે બોધભાવને પકડી એને વિસ્તારપૂર્વક વર્ણવવામાં આવે, તેને 'વિચાર વિસ્તારની પ્રવૃત્તિ' કહેવાય.

વિચાર વિસ્તારમાં ધ્યાનમાં રાખવાની બાબતો

- વાંચવું, જાણવું અને વિચારવું એ વિચાર વિસ્તાર કરવાની પાયાની બાબત છે.
- શબ્દનો અર્થ સમજવાનો પ્રયત્ન કરતા જઈને પંક્તિ – પંક્તિઓના મુખ્ય વિચારને સમજીને લખવો એ વિચાર વિસ્તાર કરવાની ખાસ અગત્યની બાબત છે.
- પંક્તિઓમાંથી સરળ અર્થ સમજાય પછી એમાંથી પ્રગટતા અન્ય અર્થો- સૂચિતાર્થો કે ગૂઢાર્થોને સમજવાનો પ્રયત્ન કરીને તેમાંથી શો બોધ મળે છે તે લખવો.
- પંક્તિના મુખ્ય વિચારને સમજવા માટે એને અનુરૂપ અન્ય એવી પંક્તિઓ, દ્રષ્ટાંતો, રૂઢિપ્રયોગો કે કહેવતો લખવી.
- પંક્તિના મુખ્ય વિચારને ઉદાહરણ દ્વારા સમજાવ્યા પછી અંતે વિચાર વિસ્તારના સારાંશરૂપે પોતાનું મંતવ્ય રજૂ કરવું જોઈએ.
- સામાન્ય રીતે વિચાર વિસ્તાર કે અર્થવિસ્તારના લેખનને આપણે ત્રણ ફકરામાં કરવું જોઈએ.
- પ્રથમ ફકરામાં એમાં રહેલો મુખ્ય વિચાર લખવો.
- બીજા ફકરામાં એ પંક્તિઓની વિગતો દ્રષ્ટાંતો દ્વારા સમજાવવી.
- ત્રીજા ફકરામાં ફરીથી સારૂપ વિગતો સાથે પોતાનું મંતવ્ય રજૂ કરવું.

“મિત્ર એવો શોધવો, જે ઢાલ સરીખો હોય;
સુખમાં પાછળ પડી રહે, દુઃખમાં આગળ હોય”

શબ્દનો અર્થ સમજવાનો પ્રયત્ન કરતા શીખીએ.

મિત્ર – દોસ્ત

ઢાલ – તલવાર સામે રક્ષણ મેળવવાનું કાચબા કે મગરની ચામડીમાંથી બનેલું હથિયાર.

સરીખો – સમાન

આ પંક્તિનો સાદો અર્થ એ છે કે – “મિત્ર એવો શોધવો જોઈએ કે જે ઢાલ જેવો હોય, સુખમાં તે ભલે પાછળ રહે પરંતુ દુઃખમાં તો હંમેશાં આગળ રહેતો હોવો જોઈએ.”

આ ધ્યાનમાં રાખવાની બાબતોને આપણે એક ઉદાહરણ દ્વારા સમજીએ.



UBLIC SCHOOL
DHINAGAR

મિત્રો પણ આવા જ હોવા જોઈએ, આપણા જીવનમાં જ્યારે દુઃખનો કે મુશ્કેલીનો સમય હોય ત્યારે આગળ આવી, સાથે રહીને મદદ કરતા હોવા જોઈએ, પછી ભલે આપણે સુખી હોઈએ ત્યારે પાછળ રહેતા હોય.

આ વિચાર વિસ્તારમાં તમે દ્રષ્ટાંત આપવા માટે 'કૃષ્ણ અને સુદામાની મિત્રતા', 'રામ અને હનુમાનજીની મિત્રતા' જેવા ઉદાહરણ મૂકી શકો.

શ્રીરામ અને હનુમાનજીની મિત્રતા જોઈએ તો સીતાજીની શોધમાં અત્યંત મુશ્કેલીના સમયમાં હનુમાનજી આગળ રહ્યા અને જ્યારે રામ ગાદી પર બેઠા ત્યારે તેઓ ઢાલની જેમ પાછળ પણ રહ્યા હતા

આમ, આપણે મિત્ર પસંદગીમાં ખૂબ જ ધ્યાન રાખવું જોઈએ. સાચા મિત્રો ઢાલ જેવા હોય છે, જે મુશ્કેલીના સમયમાં હંમેશાં સાથ આપતા હોય છે અને સુખમાં કોઈ અપેક્ષા રાખતા નથી. આવા સાચા મિત્રો જ આપણે પસંદ કરવા જોઈએ.

Write in your note book

“મિત્ર એવો શોધવો, જે ઢાલ સરીખો હોય;

સુખમાં પાછળ પડી રહે, દુઃખમાં આગળ હોય”

અહીં કવિ કહે છે કે – “મિત્ર એવો શોધવો જોઈએ જે ઢાલ જેવો હોય, સુખમાં ભલે પાછળ રહે, પણ દુઃખમાં હંમેશાં આગળ રહેતો હોવો જોઈએ.” અહીં પંક્તિમાં ઢાલનું ઉદાહરણ આપવામાં આવેલું છે. જ્યારે યુદ્ધ કે લડાઈ થતા ન હોય ત્યારે ઢાલ સૈનિકની પીઠ પાછળ ભરાયેલી રહે છે, પરંતુ સામે જ્યારે તલવારનો ઘા પડવાનો હોય ત્યારે ઢાલ સૈનિકની આગળ આવી તલવારના ઘાને પોતાના પર ઝીલી લે છે. મિત્રો પણ આવા જ હોવા જોઈએ. આપણા જીવનમાં જ્યારે દુઃખનો કે મુશ્કેલીનો સમય હોય ત્યારે આગળ આવી, સાથે રહીને મદદ કરતા હોવા જોઈએ, પછી ભલે આપણે સુખી હોઈએ ત્યારે તે પાછળ રહેતા હોય.

આમ સાચા મિત્રો ઢાલ જેવા હોય છે, આપણા દુઃખમાં હંમેશાં સાથ આપતા હોય છે અને સુખમાં કોઈ અપેક્ષા રાખતા નથી. આવા મિત્રો જ આપણે પસંદ કરવા જોઈએ.

વ્યાકરણ

વિશેષણ – વિશેષ્ય

❖ સંજ્ઞાના અર્થમાં કંઈક વિશેષતા લાવવા જે પદ મૂકાય છે તેને વિશેષણ કહે છે.

❖ ઉદાહરણ તરીકે

સફેદ બિલાડી	સુંદર મોર
ઠંડુ પાણી	પાંચ દેવ
ગરમ ચા	ઊંચો પર્વત
મોટી પેન્સિલ	હોશિયાર વિદ્યાર્થી
નાનું બાળક	ખાટી આંબલી

❖ અહીં, સફેદ, ઠંડુ, ગરમ, મોટી, નાનું, સુંદર, પાંચ, ઊંચો, હોશિયાર અને ખાટી જેવા શબ્દો નામના રંગ, ગુણ, આકાર, ઊંચાઈ, સંખ્યા વગેરે જેવા અર્થની વિશેષતા દર્શાવે છે, તેથી તે બધાજ શબ્દો વિશેષણ છે.

બિલાડી કેવી?	સફેદ
પાણી કેવું?	ઠંડુ
ચા કેવી?	ગરમ
પેન્સિલ કેવી?	મોટી
બાળક કેવું?	નાનું
મોર કેવો?	સુંદર
દેવ કેટલા?	પાંચ
પર્વત કેવો?	ઊંચો
વિદ્યાર્થી કેવા?	હોશિયાર

આંબલી કેવી? ખાટી

- ❖ અહીં સફેદ, ઠંડુ, ગરમ, મોટી, નાનું, સુંદર, પાંચ, ઊંચો, હોશિયાર, ખાટી જવાબ રૂપે મળતા વિશેષણ છે.

રાધિકા અણીવાળી પેન્સિલથી લખે છે.

હાથ ચોખ્ખા પાણીથી ધોવા જોઈએ.

પરમ સુંદર અક્ષરે લખે છે.

રાધિકા કેવી પેન્સિલથી લખે છે ? અણીવાળી

હાથ કેવા પાણીથી ધોવા જોઈએ ? ચોખ્ખા

પરમ કેવા અક્ષરે લખે છે.? સુંદર

વિશેષ્ય

- ❖ વિશેષણોથી જે શબ્દોની વિશેષતા બતાવાતી હોય, તે શબ્દને વિશેષ્ય કહેવાય છે અને આ વિશેષ્ય એટલે નામ (સંજ્ઞા).

વિશેષણવાળા શબ્દો

મીઠી કેરી

લાલ ગુલાબ

પાંચ વિષય

ગરમ ઉકાળો

ભીની માટી

કેરી કેવી? મીઠી

ગુલાબ કેવું? લાલ

વિષય કેટલા? પાંચ

માટી કેવી? ભીની

DELHI PUBLIC SCHOOL
GANDHINAGAR

મીઠી, લાલ, પાંચ,ગરમ, ભીની → વિશેષણ

કેરી, ગુલાબ, વિષય, ઉકાળો, માટી → વિશેષ્ય

Practice work

❖ વિશેષણ અને વિશેષ્યને શોધો

1. તીખું મરચું
2. લીલું પાન
3. તોફાની બાળક
4. નટખટ વાનર
5. લુચ્ચો વરસાદ
6. સફેદ કબૂતર ઊડે છે.
7. માતા રંગબેરંગી ફૂલ લાવે છે.
8. જય પાસે ત્રણ સાઈકલ છે.



DELHI PUBLIC SCHOOL
GANDHINAGAR